

- до діяльності студентів та їхнього ставлення до навчання пред'являються вимоги, що відповідають рівню якісного музичного виховання сучасного учня. Вони зростають у міру адаптації до них студентів, але щоразу рівень вимог відповідає зоні найближчого музично-естетичного розвитку особистості;

- ознайомлення студентів з технологічними системами, стилем діяльності провідних учителів музики, накопичення сучасних методичних розробок, діагностичних методик, посібників, інноваційних навчальних матеріалів тощо. На тлі цього, кожному студентові повинна бути надана можливість вибору тих засобів навчання і виховання, методів і форм роботи, які відповідають його індивідуальним музичним здібностям та особливостям. Такий підхід дає змогу студентам постійно вчитися компенсувати свої слабкі сторони завдяки сильним музично-творчим якостям.

- стимулювання й активізація творчого потенціалу, своєчасна допомога, корекція дій студента під час реалізації наміченої для нього індивідуальної виконавської програми з тим, щоб забезпечити успіх його діяльності і якісно сформувати основні фахові вміння і навички.

- цілеспрямоване залучення студентів до спілкування, спільної роботи з творчими педагогами, поширення цікавого досвіду професійної діяльності. В результаті відбувається "творче зарядження", з'являється бажання творити самому.

- особлива увага в підготовці спеціалістів приділяється такій організації навчання, яка постійно змушувала б студентів щось творити, вигадувати, фантазувати, пропонувати, виявляти ініціативу і т.ін.

- збільшення часу на самостійну роботу майбутніх учителів яка дає можливість включення до змісту навчальних предметів, певних завдань для самостійного опрацювання двох типів: на розвиток музично-творчих здібностей студентів; на формування готовності мійбутніх учителів до розвитку творчих здібностей учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Таким чином, процес фахової підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісно орієнтованого підходу вимагає формування у нього гуманістичної орієнтації. Це повинен бути вчитель, який здатний використовувати у своїй діяльності музично-педагогічні інновації, брати на себе відповідальність за естетичне становлення і розвиток особистості дитини, спрямовувати свою діяльність на організацію ситуацій успіху, створення атмосфери суб'єкт-суб'єктних стосунків у педагогічному процесі та поваги до кожного учня як особистості.

Література

1. **Глазкова І.Я.** Гуманістична спрямованість підготовки майбутнього вчителя / І.Я.Глазкова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Збірник наук. праць. Вип. 30. – К. – Запоріжжя, 2004.
2. **Гуменникова Т.Р.** Студент у силовому полі особистісно орієнтованої педагогіки / Т.Р.Гуменникова // Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Вип. 1. – К., 2004
3. **Масол Л.М.** Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л.М.Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1.
4. **Михаськова М.** особливості формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики / М.Михаськова // 85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 5-6 жовтня 2006 р. – Хмельницький, 20
5. **Чувасова Н.** Діалог як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання / Н.Чувасова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Вип. 60. Серія: Педагогічні науки. Ч.1. – Кіровоград, 2006.

УДК 784: 7.071.4: 371.134:374.7

Маруфенко О.В.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Стаття посвячена проблемам формирования вокально-педагогического мастерства учителя музыки. Автор рассматривает взаимосвязь вокально-теоретических знаний и практических

вокально-педагогических действий, презентует психолого-педагогическую систему формирования вокально-педагогического мастерства учителя музыки.

Ключевые слова: *вокальная подготовка, непрерывное образование, преемственность, вокально-педагогическое мастерство, «информационные ворота», нейродинамические механизмы.*

У сучасний період, період постійних соціально-економічних та політичних змін у нашому суспільстві, перед мистецькою освітою постають питання відповідності підготовки фахівців вимогам сьогодення. Оновлення змісту освіти, програмних вимог та організаційних форм, пошук нових резервів удосконалення якості освіти в повній мірі відображаються на вокальній підготовці вчителя музики.

Як невід’ємна частина його фахового навчання, вона є багатоаспектною та багатоскладовою. Вона впливає на якість фахової підготовки з інших дисциплін і у той же час сама залежить від попередньої загальної та музичної культури абітурієнта. Тому вокальну підготовку вчителя музики необхідно розглядати як один з етапів неперервної вокально-педагогічної освіти.

Проблемам теорії та методики співацького навчання присвячені наукові дослідження В. Багрунова, М. Васильєва, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієва, М. Микиші, В. Морозова, С. Ржевніна, О. Стахевича, Р. Юссона, В. Юшманова та ін. Окремі питання вокальної підготовки вчителя музики розглянуто у наукових дослідженнях О. Маруфенко, А. Менабені, Л. Пашкіної, Г. Стасько, Г. Урбановича, Ю. Юцевича та ін. Удосконаленню вокально-методичної підготовки вчителя музики присвячено дослідження Л. Василенко, вокально-просвітницької – Т. Жигінас. Але проблеми формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики в системі неперервної освіти у вокально-методичній літературі поки що не розглядалися.

Отже, метою статті є висвітлення шляхів формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики, яка забезпечується шляхом цілеспрямованого, педагогічно керованого процесу формування та розвитку вокально-педагогічних дій.

Для вирішення цього завдання необхідно визначити сутність категорій “формування” та “розвиток”. Формування (від лат. *formo* – “утворюю, формую”) – означає “створення чогось (думки тощо)”. Це дія або кілька дій, які спрямовані на кінцевий результат. У нашому випадку – це сформована вокально-педагогічна майстерність. Розвиток означає зміну, яка є переходом від простого до все більш складного, від нижчого до вищого; процес, в якому поступове накопичення кількісних змін приведе до змін якісних.

Філософська наука розглядає розвиток як “закономірні зміни” [3, 382]. Використовуючи дихотомічний (від гр. *dichotomia* – “поділення на дві частини”) метод [4, 139], в основі якого лежить розподіл на дві частини, філософська наука поділяє розвиток на:

- екстенсивний (кількісні зміни) та інтенсивний (поява якісно нових форм);
- екзогенний (від гр. *exo* – “поза, зовні”) – “що виникає під впливом чогось зовнішнього” і визначений тільки навколишнім світом” [4; 534] і ендогенний (від гр. *endon* – усередині [4, 540]), джерело якого знаходиться усередині того, хто розвивається.

Таким чином, завдання-максимум – формування та розвиток вокально-педагогічної майстерності вчителя музики – має низку так званих підсистем (завдань-мінімум): спочатку осмислення вокально-педагогічних дій та початок їх виконання, потім екзогенний і екстенсивний розвиток процесу формування вокально-педагогічної майстерності, який є підґрунтям наступного етапу – появи ендогенного типу розвитку, що приведе до виникнення нової якості у вигляді вокально-педагогічної майстерності.

Спираючись на дослідження психологів [5], визначимо головні положення взаємозв’язку вокально-теоретичних знань та практичних вокально-педагогічних дій в процесі формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики:

- високий рівень сформованості вокально-педагогічної майстерності вчителя музики передбачає такий ступінь інтелектуально-аналітичного розвитку, який був би вищий від середнього, тобто без достатньої розумової бази високий ступінь розвитку вокально-педагогічної майстерності неможливий;
- збільшення рівня вокально-теоретичної інформованості вчителя музики без практичного використання отриманої інформації в процесі вокально-педагогічної діяльності не позначається на рівні сформованості вокально-педагогічної майстерності;
- поступове застосування отриманих вокально-теоретичних та вокально-методичних знань у практиці вокально-педагогічної діяльності забезпечує ефективність процесу формування вокально-педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики.

Процес формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики спирається на основні положення теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін, А. Карпова, В. Чижик та ін.). Спираючись на дослідження психологів (М. Гамезо, І. Домашенко та ін.), в процесі формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики можна визначити три етапи: аналітичний, синтетичний та автоматизований [2, 413]. На етапі аналізу здійснюється процес вилучення та оволодіння окремими, простішими елементами вокально-педагогічної дії. На синтетичному етапі здійснюється поєднання простих елементів у більш складну, цілісну дію. На етапі автоматизації окремі вокально-педагогічні дії виконуються швидко, поетапний контроль поступає місцем післяопераційному контролю.

З метою підвищення ефективності процесу вокальної підготовки вчителя музики до роботи з підростаючим поколінням нами була розроблена психологічна поетапна система формування вокально-педагогічної майстерності. В її основу покладено психологічну систему формування рухових навичок, запропоновану К. Платоновим [1, 73]. Психологічною основою процесу формування вокально-педагогічної майстерності є нейродинамічні механізми особистості.

Таким чином, процес формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики ми розглядали як струнку систему, яка, розгортаючись у часі, складається з ряду послідовних взаємопов'язаних етапів. Відповідно було виокремлено п'ять етапів процесу формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики, а саме:

- етап початку осмислення вокально-педагогічних дій;
- етап початку виконання вокально-педагогічних дій;
- етап свідомого, але невмілого виконання вокально-педагогічних дій;
- етап свідомого та продуктивного здійснення вокально-педагогічних дій;
- етап автоматизації вокально-педагогічних дій.

Перші два етапи ми розглядаємо як початкові етапи процесу формування вокально-педагогічної майстерності: майбутній вчитель музики осмислює процес вокально-педагогічної діяльності, починає виконувати прості вокально-педагогічні дії. Наступні два – це етапи поступового формування навичок та вмінь вокально-педагогічної діяльності вчителя музики. Визначені етапи довго розгортаються у часі, а іноді займають десятиріччя. На даних етапах процес формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики спрямовується від свідомих, але невмілих спроб виконання окремих вокально-педагогічних дій, до свідомого та продуктивного застосування їх комплексу. На останньому п'ятому етапі ми «відчуваємо» професійність, майстерність вчителя музики: окремі вокально-педагогічні дії виконуються з певним рівнем автоматизму, що дозволяє йому вирішувати одночасно декілька вокально-педагогічних завдань, процес формування вокальної культури підростаючого покоління здійснюється комплексно.

Визначаючи рівень сформованості вокально-педагогічної майстерності, у представленій таблиці наводимо характеристику етапів розвитку вокально-педагогічної діяльності вчителя музики з позицій нейродинаміки. Кожному етапу відповідають свої особливості виконання дій і функціонування нейродинамічних механізмів, які є нейрофізіологічним підґрунтям для формування та розвитку вокально-педагогічної майстерності вчителя музики.

Метою першого етапу є початок осмислення вокально-педагогічних дій. Перед майбутнім вчителем музики постає завдання спостерігати за вокально-педагогічним процесом.

Розглядаючи процес вокальної підготовки вчителя музики в системі неперервної освіти, ми можемо визначити, що формування вокально-педагогічної майстерності може розпочинатися на будь-якій ланці структури неперервної освіти: на початковій, на середній спеціальній, на вищій тощо, але він передбачає наявність реалізації принципу наступності.

Якщо процес вокальної підготовки розпочинається на початковій ланці, учень постійно чує від вчителя зауваження не тільки відносно свого виконання твору, володіння певними технічними та виконавськими навичками, усвідомлення елементарних вокально-теоретичних знань, але й постійно стикається з подібними зауваженнями вчителя до інших учнів. Поступово він починає усвідомлювати деякі елементи вокально-педагогічної діяльності. На цьому етапі вчителю з метою подальшої професіоналізації дуже важливо розпізнати, чи має учень схильність до вокально-педагогічної діяльності чи немає. За наявності такої схильності вже на початковій ланці вокальної підготовки вчитель музики може використовувати в роботі з учнем елементи другого етапу. Такий варіант початку процесу формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики найбільш оптимальний, але на практиці найчастіше даний процес розпочинається значно пізніше.

**Психолого-педагогічна система формування вокально-педагогічної майстерності
вчителя музики**

Етапи	Особливості виконання дій	Нейродинамічні механізми
Початок осмислення вокально-педагогічних дій	Недостатнє розуміння цілі, неможливість її досягнення. Діяльність методом спроб та помилок. Грубі помилки у спробах виконання вокально-педагогічних дій.	Відсутність зв'язків другої сигнальної системи з вогнищем вокально-педагогічного збудження.
Початок виконання вокально-педагогічних дій	Розуміння цілі, але неясне розуміння способів її досягнення. Помилки у спробах виконання вокально-педагогічних дій.	Початок формування зв'язків з вогнищем вокально-педагогічного збудження у другій сигнальній системі.
Свідоме але невміле виконання вокально-педагогічних дій	Розуміння цілі вокально-педагогічного процесу та способів її досягнення. Спроби виконання вокально-педагогічних дій.	Сформованість зв'язків з вогнищем вокально-педагогічного збудження у другій сигнальній системі. Наявність вогнища оптимального вокально-педагогічного збудження у другій сигнальній системі.
Свідоме та продуктивне здійснення вокально-педагогічних дій	Більш якісне виконання вокально-педагогічних дій в той час, коли слабшає довольна увага та виникає можливість її розподілу.	Формування зв'язків з вогнищем вокально-педагогічного збудження в першій сигнальній системі. Поступовий перехід вогнища оптимального вокально-педагогічного збудження у першу сигнальну систему.
Автоматизація вокально-педагогічних дій	Точне, економне та стійке виконання декількох вокально-педагогічних дій, що стає засобом виконання іншої, більш складної, комплексної дії.	Оптимальне вогнище вокально-педагогічного збудження пов'язане з виконанням другої дії, при цьому перша дія виконується якісно завдяки пригальмованим, але міцно створеним зв'язкам.

Отже, на першому етапі рівень усвідомлення вокально-педагогічних дій дуже низький, осмислення сутності вокально-педагогічної діяльності тільки розпочинається. Майбутній вчитель музики ще не володіє вільно вокальною термінологією, тому використовує її хаотично, не завжди розуміє її зміст. Вокальна інформація, яка надходить від “інформаційних воріт” майбутнього вчителя музики, має тільки первинну обробку, усвідомленого етапу сприймання поки що немає. Розглядаючи нейродинамічний аспект, можна констатувати, що відсутні зв'язки між першою і другою сигнальними системами: студент не може оформити вокально-педагогічні завдання та спостереження у вербальну форму. І як наслідок, він недостатньо розуміє мету та завдання вокально-педагогічної діяльності, шляхи її проходження, тому під час виконання вокально-педагогічних дій допускає грубі помилки.

Другий етап формування вокально-педагогічної майстерності спирається на досягнення першого етапу і передбачає наступність у формах та методах навчання. На другому етапі зростає рівень володіння вокально-теоретичними знаннями, але вони поки що формальні. У свідомості учня (якщо цей етап здійснюється на початковій ланці навчання) або студента (середнього чи вищого навчального закладу) немає зв'язку з практичними шляхами використання цих знань. Починається процес усвідомлення вокально-педагогічної діяльності; вокальна інформація, що надійшла у мозок від фізіологічних “інформаційних воріт”, починає набувати практичного змісту; починають формуватися зв'язки між вокально-педагогічним спостереженням і теоретичними знаннями. Починає формуватися нейродинамічний механізм: вогнище вокально-педагогічного збудження у свідомості майбутнього вчителя музики починає пов'язуватися з його висловом у другій сигнальній системі – він розуміє певні вокально-педагогічні завдання, спостерігає за шляхом їх досягнення і може пояснити їх у вербальній формі. Наприкінці другого етапу майбутній вчитель музики розуміє ціль і

завдання вокально-педагогічної дії, але ще неясно бачить шляхи її досягнення, тому невміло виконує дії, допускає помилки.

На третьому етапі здійснюється свідоме, але невміле виконання вокально-педагогічних дій. Третій етап формування вокально-педагогічної майстерності протікає у межах середнього спеціального або вищого навчального закладу під час педагогічної практики. Даний етап відповідає середньому рівню сформованості вокально-педагогічної майстерності: студент розуміє мету, завдання і шляхи виконання вокально-педагогічної дії, має певні успіхи у вокально-педагогічній діяльності. У нейродинамічному механізмі відбуваються якісні зміни: зв'язки між першою і другою сигнальними системами сформовані, вогнище оптимального збудження переходить у другу сигнальну систему. У процесі виконання вокально-педагогічних дій сприйняття вокальної інформації та спрямування її у напрямі здійснення вокально-педагогічного впливу на учня здійснюються на рівні свідомості, але потребують постійного контролю за їх виконанням.

На наступному, четвертому, рівні відбувається свідоме та продуктивне здійснення вокально-педагогічних дій. Даний етап передбачає наявність певного досвіду вокально-педагогічної діяльності. Виконання дій стає все більш якісним, якість не втрачається і тоді, коли довільна увага стає слабшою. Виникає можливість розподілу уваги між виконанням декількох завдань та переносу алгоритму на інші завдання. Нейродинамічний механізм виконання вокально-педагогічної дії переходить на якісно інший рівень функціонування: обробка інформації починає відбуватися автоматично на рівні підсвідомості. У процесі вокально-педагогічної діяльності майбутній вчитель музики робить спроби автоматично фіксувати успіхи та недоліки виконання і в разі необхідності може науково обґрунтувати свої дії щодо поглиблення успіхів та виправлення недоліків.

Останній, п'ятий рівень – це високий рівень сформованості вокально-педагогічної майстерності вчителя музики. Даний період розгортається на протязі усього педагогічного життя вчителя і займає місце післядипломного етапу у системі неперервної вокально-педагогічної освіти. Даний етап характеризується тим, що виконання певних вокально-педагогічних дій набуває автоматизму: виконання стає стійким, точним, економним; окремі вокально-педагогічні дії стають складовою частиною інших, більш складних. Оптимальне вогнище збудження пов'язане з виконанням вокально-педагогічного завдання, вокально-слухова діагностика виконується пригальмованими, але міцно створеними зв'язками. На цьому рівні окремі вокально-педагогічні дії поєднуються у систему, яка розуміється нами як вокально-педагогічна майстерність вчителя музики.

Таким чином, на основі викладеного матеріалу ми можемо зробити деякі висновки, а саме:

- метою вокальної підготовки вчителя музики в системі неперервної освіти є формування вокально-педагогічної майстерності;
- формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики залежить від рівня інтелектуально-аналітичного розвитку студента та передбачає використання на практиці отриманих вокально-теоретичних та вокально-методичних знань;
- процес формування вокально-педагогічної майстерності вчителя музики має поетапну структуру і складається з п'яти взаємопов'язаних етапів: етап початку осмислення вокально-педагогічних дій; етап початку виконання вокально-педагогічних дій; етап свідомого, але невмілого виконання вокально-педагогічних дій; етап свідомого та продуктивного здійснення вокально-педагогічних дій; етап автоматизації вокально-педагогічних дій.

Література

1. **Платонов К.К.** Краткий словарь системы психологических понятий: Учебное пособие / К.К. Платонов. – М. : Высшая школа, 1984. – 174 с.
2. **Психологія** / за ред. Ю.Л.Трофімова. – 3 вид., стереотипне. – К. : “Либідь”, 2001. – 558 с.
3. **Философский энциклопедический словарь.** – М. :ИНФРА, 2000. – 576 с.
4. **Філософський енциклопедичний словник.** – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
5. **Чебышева В.В.** Психологические основы формирования производственных умений и навыков / В.В. Чебышева. – М. : Высшая школа, 1980. – 79 с.